

Александр Седляр

**ИДЕЯ ХРЕСТОМАТИИ РУСЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:
ЭВОЛЮЦИЯ ПЛАНОВ ЯКОВА ГОЛОВАЦКОГО В 1849–1850 ГГ.**

Исследованы появление и постепенная эволюция идеи хрестоматии русской литературы для гимназий в известного русского общественного деятеля и ученого середины XIX в. Якова Головацкого. В 1849 г. он рассматривал её как репрезентативное собрание лучших сочинений русской (малорусской) литературы X – первой половины XIX вв. Со временем, под влиянием объективных (изменение политической ситуации в государстве и уменьшение общественной и творческой активности русинов) и субъективных (эволюция собственного национально-культурного мировоззрения в сторону русофильства) Я. Головацкий изменил свои предыдущие планы и сосредоточился на составлении хрестоматии литературы X–XVII вв., которая должна была доказывать языковую и культурную общность всех восточных славян.

Ключевые слова: хрестоматия русской литературы, галицкое русофильство, русская учебная литература, история украинского книгоиздания, Я. Головацкий.

Oleksandr Sedlyar

**IDEA OF RUTHENIAN CHRESTOMATHY: THE EVOLUTION OF YAKIV
HOLOVATSKYI'S PLANS IN THE 1849–1850**

The emergence and gradual evolution of the idea of Ruthenian chrestomathy for gymnasia of a known Ruthenian scientist and public figure of the mid-nineteenth century Yakiv Holovatskyi is studied. First, in 1849, he saw it as a representative collection of the best works of Ruthenian (Ukrainian) literature of the tenth – the first half of the nineteenth century. Over time, under the influence of objective (changes in the political situation in the country and reduce the Ruthenians's social and creative activity) and subjective (the evolution of his own national and cultural outlook towards Russophilism) Ya. Holovatskyi changed his previous plans and focused on streamlining chrestomathy of literature X–XVII c., which would prove linguistic and cultural community of all eastern Slavs.

Key words: Ruthenian chrestomathy, Galician Russophilism, Ruthenian educational literature, history of Ukrainian book publishing, Ya. Holovatskyi.

УДК [94(477):338.22] «1860/1917»

Ірина Шандра

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІДПРИЄМЦІВ
УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

У статті проаналізовано правове регулювання представницьких організацій підприємців пореформеного періоду (з'їзди гірничопромисловців Півдня Росії, м. Харків; Всеросійське товариство цукрозаводчиків, м. Київ; з'їзди представників промисловості й торгівлі, м. Одеса), подано характеристику змін законодавства стосовно союзів і товариств. Особливу увагу приділено аналізу «Тимчасових правил про товариства й союзи» від 4 березня 1906 р., їх значенню у формуванні коаліційного права в Російській імперії. На основі архівних та опублікованих джерел показано юридичну невизначеність становища громадських представницьких організацій підприємців.

Ключові слова: товариство, буржуазія, коаліційне право, представницька організація, з'їзди підприємців.

У сучасному світі право громадян на союзи й товариства є невід'ємним атрибутом демократичної держави. Серед нинішнього розмаїття громадських організацій виокремлюються підприємницькі структури захисту їх спільних інтересів (торгово-промислові палати, союзи промисловців та підприємців різних регіонів і галузей економіки). Правовий статус цих товариств закріплено в законодавчому порядку, а сфера діяльності чітко регламентована. До такого стану речей наше суспільство прийшло крізь тернистий шлях неузгодженого пореформеного законодавства, його практично повної відсутності в радянські часи й складний процес формування сучасної правової системи.

Першим нормативним актом Російської імперії, що давав можливість утворювати громадські організації, був «Статут благочиння» 1782 р. [1, с. 228]. Коаліційне право в Росії розвивалося вкрай повільно й до середини XIX ст. було безсистемним, а інколи навіть містило суперечливі норми. Не були виключенням й правові положення відносно приватних підприємницьких об'єднань, що

масово виникали наприкінці XIX – на початку XX ст. (з'їзди гірничопромисловців Півдня Росії; гірничопромисловців Царства Польського, Всеросійське товариство цукрозаводчиків; млинарів, Всеросійські з'їзди представників промисловості й торгівлі – всього понад 150 організацій в усій державі).

Проблема представницьких організацій буржуазії пореформеного періоду представлена в монографіях таких сучасних українських дослідників, як О. Донік, В. Крутіков, О. Шляхов, де на основі широкого використання архівних джерел подано загальний процес становлення системи підприємницьких структур другої половини XIX – початку XX ст. або окремі аспекти цієї фундаментальної теми [2–4]. Особливої уваги заслуговують питання законодавчого регулювання представницьких підприємницьких організацій, їх виникнення та діяльності у правовому полі Російської імперії. Недостатньо висвітлено в науковій літературі залишається імперська законодавча база щодо союзів і товариств, її еволюція упродовж другої половини XIX – початку XX ст. та порівняльний аналіз із аналогічними нормами європейських держав.

Представницькі організації підприємців були унікальним явищем пореформеного періоду, втіленням основних тенденцій капіталістичного розвитку країни. Їх виникнення стало однією з європейських тенденцій на тлі феодально-монархічного російського середовища. За відсутності парламентських форм представництва в умовах абсолютистської влади торгово-промислові верстви вбачали тільки один шлях донесення до уряду своїх прагнень і міркувань – створення спеціальних об'єднань із головною функцією подання клопотань до органів державної влади. Імперське керівництво теж було зацікавлено у створенні таких організацій, адже рівень економічного розвитку та складність капіталістичних процесів потребували залучення до апарату управління, хоч і з дорадчим голосом, «знаючих осіб» у питаннях торгівлі й промисловості. Так виникають з'їзди промисловців, дорадчі контори й сільськогосподарські товариства різних регіонів і місцевостей. З часом функції таких об'єднань розширюються – вони стають постійними представниками в урядових і громадських установах, розглядають законопроекти та самі ініціюють їх розробку. Виконуючи важливу роль загального узгодження діяльності бізнес-кіл, стратегічного планування промислового розвитку країни, збору статистичних даних стану фінансів, промисловості й торгівлі, ці організації, тим не менш, були позбавлені загальних юридичних положень щодо їх державної реєстрації, сфери діяльності та компетенції.

Перше в імперії регіонально-галузеве представницьке об'єднання буржуазії формується саме на українських землях – з'їзди гірничопромисловців Півдня Росії (1874 р.). Стрімкий розвиток українських губерній на капіталістичних засадах, становлення тут нового промислового району із активним залученням іноземних капіталів, а разом з тим і технологій та традицій підприємництва, спонукатиме промисловців до утворення представницької організації. Власники та управлінці гірничодобувних, металургійних та хімічних підприємств більше за інші групи буржуазії відчували залежність від владних рішень, адже важка промисловість вимагала великих капіталовкладень і більш тривалого часу на отримання прибутків. Тому шлях створення представницької організації гірничопромисловців Донбасу та Придніпров'я був типовим для пореформеної Росії, а всі наступні подібні підприємницькі об'єднання імперії формуватимуться за їх зразком.

Ідея створення представницьких з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії виникла серед великих шахтовласників Донбасу. Після наполегливих умовлянь підприємцями міністра державних маєтностей П. Валуєва, клопотань до гірничого департаменту начальника Луганського гірничого округу М. Летуновського, особистого ознайомлення члена Ради міністра державних маєтностей В. Іславіна з економічним становищем Донецького вугільного басейну слідувала довга процедура юридичного оформлення представницької організації. Її правове регулювання вимагало заповнити юридичний вакуум, оскільки загального закону про союзи й товариства в імперському законодавстві не існувало. Тому «південні з'їзди» отримали спеціальне «зволення Государа Імператора» [5, с. 10]. 14 червня 1874 р. Комітет міністрів затвердив дозвіл на проведення гірничопромислових з'їздів у Південній Росії, згідно з яким гірничому начальнику Луганського округу надавалося право скликати гірничопромисловців для обговорення предметів «до потреб гірничої промисловості стосовних» [6, с. 921].

Аналогічний процес узгодження та «найвищого дозволу» наприкінці XIX – на початку XX ст. пройшли усі представницькі організації великого капіталу. Виникнення представницьких з'їздів промисловців відбувалося в часи відсутності коаліційного права, коли громадські організації розглядалися урядом як щось неприпустиме, а дії їх засновників нагадували «ходіння по муках». Губернатори мали право закривати будь-які приватні товариства «з метою охорони державної безпеки» [7, с. 65]. Для порівняння, у Франції до 60-х рр. XIX ст. уряд теж з підозрою ставився до різних товариств та асоціацій. Не тільки потрібен був дозвіл уряду, але й дозвіл муніципальної влади на кожне таке зібрання [1, с. 226].

Перший з'їзд гірничопромисловців Півдня Росії скликано у 1874 р. на підставі вказаного документу. Впродовж 1878–1885 рр. проводилася робота над «Положенням...» про з'їзди гірничопромисловців Півдня Росії, за підсумками якої і затверджено перший статутний документ представницької корпорації [8, с. 51–52]. У пореформеній Росії така ситуація, коли факт виникнення організації та затвердження її положення мали між собою істотну часову відстань, була звичним явищем [9, с. 11]. Для уральських гірничопромисловців ця різниця становила 18 років (1880–1898 рр.), для з'їздів млинарів – 8 (1888–1896 рр.) [10, с. 59].

Організації представництва інтересів великого капіталу розглядалися адміністративним правом як особливий вид коаліцій – об'єднань для захисту професійних інтересів. У вигляді найвище затвердженого положення Комітету міністрів до Зводу законів Російської імперії (далі – 33) увійшли «Положення...» про з'їзди гірничопромисловців Царства Польського, гірничопромисловців Півдня Росії, бакинських нафтопромисловців тощо. Обов'язковим таке внесення до 33 не було, що свідчило про безсистемність кодифікації. Згідно зі ст. 35 гірничого статуту міністр державних маєтностей мав право скликати з'їзди гірничопромисловців різних районів «коли й де це виявиться необхідним» для обговорення проблем «місцевої гірничої промисловості» [11, с. 24]. Формулювання цієї статті явно підкреслювало пріоритетне право міністра скликати з'їзди. Закріплений юридичний статус підприємницьких організацій характеризував їх як допоміжні структури, поява яких була викликана потребами бюрократичного управління.

Таким чином, об'єднання гірничопромислового характеру діяли на підставі статей гірничого статуту (т. VII, 33), з'їзди біржової торгівлі й сільського господарства та судновласників – на підставі торгового статуту (т. XI, ч. II 33), загальні з'їзди представників російських залізних доріг – на підставі загального статуту російських залізниць (т. XII, ч. I 33), переважна ж більшість – на підставі тільки своїх спеціально затверджених положень. Сільськогосподарські з'їзди й товариства регулювалися нормами Статуту сільського господарства (т. XII, ч. II 33). Їхня діяльність регламентувалася типовим чи спеціально затвердженим міністром землеробства та державних маєтностей статутом [12, с. 16]. Для з'їздів місцевого характеру достатньо було дозволу губернської влади. Ініціатори скликання з'їзду мали надати на розгляд губернської влади програму зібрання та проект положення. Обов'язковому затвердженню міністерства підлягали ті заходи, на які передбачалося виділення державного фінансування.

Деякі підприємницькі союзи користувалися правом примусового стягнення внесків зі своїх членів. Наприклад, у третій примітці до ст. 35 гірничого статуту залізницям у гірничозаводському районі Півдня Росії дозволялося стягувати з кожного пуда гірничих та гірничозаводських вантажів особливий збір (не більше 1/15 коп. з пуда) на відшкодування витрат з'їздів гірничопромисловців Півдня Росії [13, с. 12]. Аналогічний порядок фінансування встановлювався для з'їздів бакинських нафтопромисловців і з'їздів золотопромисловців. Такі привілеї мали тільки окремі приватні союзи. За влучним висловлюванням сучасника – «наші старі закони про коаліції були, що сітки – в них заплутувався слабкий, їх проривав сильний» [14, с. 69]. Такий порядок фінансового забезпечення був характерним для об'єднань представників важкої промисловості. Сільськогосподарські товариства отримували урядове та земське фінансування, що опосередковано було підтвердженням пріоритетності для уряду саме сільськогосподарського вектору розвитку країни.

Революційні події 1905–1907 рр. прискорили процес юридичного оформлення загальних норм про союзи й товариства: 17 жовтня 1905 р. вийшов «Маніфест про вдосконалення державного ладу», яким проголошувалася «свобода слова, совісті, зібрань і союзів»; 4 березня 1906 р. прийнято перший в Російській імперії загальний нормативно-правовий акт, що регламентував утворення та діяльність громадських організацій – «Тимчасові правила про товариства й союзи». Таким чином, загальні правила стосовно товариств вперше були затверджені в Росії тільки на початку ХХ ст.

«Тимчасові правила...» були прийняті Державною Радою в найкоротший термін як поступка громадській думці. У «міркуваннях» Державної Ради цей закон характеризувався як такий, що «відповідає нагальним потребам численного класу осіб, зайнятих у торгових і промислових справах» [15, с. 95]. Міністерство торгівлі й промисловості навіть не встигло виробити свій власний проект закону, а його представник обмежився тільки усним викладом своєї думки. Державна Рада аргументувала: «Досвід інших країн із набагато більш розвиненою промисловістю свідчить, що надані самі собі фабриканти спільними зусиллями цілком здатні захищати свої інтереси від надмірних зазіхань з боку робітників і що діяльність їх у цьому напрямі нерідко слугує для попередження значних суспільних негараздів та економічних потрясінь» [16, с. 30].

У документі давалося таке визначення товариства: «об'єднання кількох осіб, які не маючи на меті отримання для себе прибутку від ведення якого-небудь підприємства, обрали предметом своєї спільної діяльності певну ціль» [17, с. 29]. Хоча представницькі організації буржуазії не мали суто

економічних мотивів, проте навіть сприяння економічному зростанню могло викликати правову колізію. Тому утворення та діяльність представницьких товариств регулював другий відділ «Тимчасових правил...» – «Тимчасові правила про професійні товариства, засновані для осіб, зайнятих у торгових і промислових підприємствах, або для власників цих підприємств». Професійними товариствами були названі ті, котрі «мають на меті з'ясування та узгодження економічних інтересів, покращення умов праці своїх членів або підвищення продуктивності підприємств, які їм належать», що повністю відповідало сутності представницьких організацій буржуазії [17, с. 30]. Разом з тим, чітко визначено, що утворення синдикатів на підставі зазначених норм «терпимо бути не може», у зв'язку з чим на органи нагляду покладалися обов'язки відстежувати можливі негативні тенденції у діяльності підприємницьких організацій [17, с. 31].

Законодавцями підтверджено право об'єднань подавати клопотання до урядових установ та надавати необхідну інформацію на запити останніх (ст. 4, ч. II) [15, с. 86]. Представницька функція громадських об'єднань була названа такою, що «приносить безсумнівну користь», а клопотати «нікому взагалі не забороняється» [15, с. 100]. Сільськогосподарські товариства не були віднесені до професійних товариств, а отже їх діяльність регулювалася першим відділом цих «Тимчасових правил...» [15, с. 82].

Статтею другою названого закону проголошувалося, що «товариства й союзи можуть бути утворені без запиту на те дозволу урядової влади», що в реаліях Російської імперії мало свої специфічні особливості [18, арк. 184]. Так, у «Тимчасових правилах...» залишалася процедура узгодження та дозволу губернською адміністрацією новостворених товариств (ст. 17–25) [18, арк. 185 зв. – 186]. Губернські та міські присутствія у справах про товариства могли відмовити в реєстрації, посилаючись на «не досить чітко визначений район діяльності товариства, не визначено які з'їзди й у якому порядку може влаштовувати товариство, не вказано порядок вступу членів» та інші аналогічні формулювання [19, арк. 10]. Стаття третя містила застереження, що міністр внутрішніх справ «у будь-який час, на свій розсуд» має право закрити кожне товариство, діяльність якого загрожує громадському спокою та безпеці [18, арк. 184].

На підставі закону від 4 березня 1906 р. в південних губерніях засновано багато професійних товариств (Київське агрономічне товариство, Житомирське товариство взаємного кредиту дрібних промисловців, Професійне товариство службовців у сільському господарстві й сільськогосподарській промисловості Південно-Західної промисловості, Київське російське торгове товариство тощо) [20, арк. 2, 235, 377, 571]. У цьому нормативно-правовому акті розрізнялися два види товариств: 1) товариства, що не мали статусу юридичної особи – не можуть відкривати відділень, не мають права здобувати та відчужувати нерухоме майно, утворювати капітали, укладати угоди, приймати зобов'язання та ін.; 2) товариства, що мали статус юридичної особи. Для першого виду товариств наявність статуту була не обов'язковою, для них був встановлений спрощений порядок реєстрації (ст. 17–19, ч. I). Отримання товариством прав юридичної особи передбачало проходження більш складної процедури реєстрації при обов'язковій наявності затвердженого статуту (ст. 20–28, ч. I) [21, с. 3].

За всієї своєї лояльності, в порівнянні з попереднім порядком заснування професійних товариств, закон від 4 березня 1906 р. піддано критиці майже в усіх пунктах як захисниками робітничого руху, так і ліберально-буржуазними авторами. Останні вважали, що пріоритет у структурі та формулюваннях як самого закону, так і окремих його норм віддавався професійним союзам робітників і лише у зв'язку з їх діяльністю згадувалися союзи підприємців, які розглядалися тільки з точки зору роботодавців. Головним мотивом законодавців було створення умов для легального існування союзів робітників та позбавлення революційних партій ґрунту своєї діяльності. Вищі урядовці були впевнені, що «тим самим робітникам відкривається законний шлях для задоволення спільними зусиллями їхніх матеріальних та духовних потреб, а разом з тим послаблює для них і спокусу ухилу в бік політики» [15, с. 95].

Після оприлюднення «Тимчасових правил...» слідували сенатські роз'яснення, міністерські циркуляри, але і після всього цього залишилися чинними положення про заснування сільськогосподарських, дослідницьких та інших товариств, які були розкидані по різних томах Зводу законів. Відомий дослідник початку ХХ ст. Є. Лур'є вважав головними недоліками імперського законодавства про союзи множинність самих організацій та загальну невизначеність їх правового статусу [16, с. 43]. «Вкрай хиткою та вузькою опорою для розвитку професійних союзів», що «тільки в мізерному ступені визнає за російським робітником право коаліції» вважав закон від 4 березня 1906 р. прихильник пролетарського руху Н. Гарві [14, с. 12, 67].

Товариства та з'їзди, які не потрапляли під дію «Тимчасових правил...», підлягали затвердженню профільного міністерства (ст. 5) [18, арк. 184 зв.]. Положенням Ради міністрів від 21 березня 1907 р. міністру торгівлі та промисловості надавалося право своєю владою затверджувати статутні документи союзів і товариств, що підпорядковувалися його відомству. Так,

після 1906 р. у такий спосіб були затверджені статути Всеросійських з'їздів склозаводчиків, Одеського товариства фабрикантів і заводчиків; Найвищого затвердження у 1911 р. удостоєно положення про З'їзди представників промисловості й торгівлі Півдня Росії (м. Одеса) [22, арк. 74 зв.]. Таким чином, «Тимчасові правила...» та Положення Ради міністрів вступали в протиріччя, а урядовці керувалися то одним, то іншим документом на незрозумілих для суспільства підставах. Єдиної процедури затвердження статутів приватних підприємницьких союзів так і не сформовано.

Правова культура суспільства на початку ХХ ст. знаходилася лише в зародковому стані, і без того слабкі громадянські принципи поглиналися всюдозволеністю влади й бюрократії. Враховуючи невдоволеність громадськості, вищі державні органи ще в 1907 р. взялися за розробку постійного закону замість «Тимчасових правил...». Законодавці прагнули наблизити російські юридичні норми до європейських, узгодити всі протиріччя й неточності формулювань. Однак уся складність та суспільна значущість порушеного питання, насиченість знаковими подіями історії Російської імперії початку ХХ ст. не дали можливості затвердити закон про союзи й товариства. Одним із перших нормативних актів вже Тимчасового уряду була постанова від 12 квітня 1917 р. «Про товариства й союзи», котрою всім російським громадянам без спеціального на те дозволу гарантувалося право організувати товариства й союзи з метою, що не суперечила кримінальному праву [23, с. 126]. Подібна норма в європейському законодавстві була закріплена ще в середині ХІХ ст. – відповідно до пруського закону 1850 р., австрійського та французького норм 1867 р. достатньо було повідомити місцеву або центральну владу про створення союзу та надіслати його статут [1, с. 227].

Сприйняття царизмом громадських організацій з позиції конфронтації й ворожості не дозволило в дореволюційний період скластися відносинам відповідальної співпраці влади та суспільства, стримувало розвиток громадянських структур європейського формату. Разом з тим, події початку ХХ ст. демонстрували бурхливе зростання кількості різних союзів і товариств, не рахуватися з якими влада вже не могла. У цьому могутньому вирі суспільного руху представницькі структури зміцнілої буржуазії відіграли важливу роль. Їх різноманітна узгоджена діяльність дала бажані результати – з часів скасування кріпацтва й до початку Першої світової війни економіка Російської імперії за багатьма показниками відповідала рівню розвитку країн Західної Європи. Не відкидаючи беззаперечно вирішальної ролі буржуазії та її представницьких об'єднань в економічному розвитку, водночас, залишається недостатньо з'ясованою суспільно-політична роль торгово-промислового класу, причини відсутності на початку ХХ ст. впливових буржуазних партій на тлі існування надзвичайно могутніх представницьких організацій всеросійського масштабу (Всеросійські з'їзди представників промисловості й торгівлі, Всеросійські з'їзди представників біржової торгівлі та сільського господарства).

Список використаних джерел

1. Андреевский И. Е. Полицейское право / И. Е. Андреевский. – Т. 1. Полиция безопасности. – СПб.: Тип. В. В. Працц, 1874. – 648 с.
2. Донік О. М. Підприємницькі об'єднання в Україні останньої третини ХІХ – початку ХХ ст.: від інституціоналізації інтересів до надрегіональних форм інтеграції / О. М. Донік // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. / [голова редкол. О. П. Реєнт]. – Вип. ХVІІ. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2010. – С. 52–69.
3. Крутіков В. В. Буржуазія України та економічна політика царизму в пореформений період / В. В. Крутіков. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1992. – 172 с.
4. Шляхов О. Б. Судновласники Азово-Чорноморського басейну наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / О. Б. Шляхов // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 61–72.
5. Алфавитный указатель законоположений, обнародованных после издания свода законов Российской империи 1857 г. Указания и распоряжения правительства, обнародованные с 1-го января по 31 декабря 1874 года. – СПб.: Изд. товарищества «Обществ. польза», 1876. – 56 с.
6. Высочайше утвержденное положение Комитета Министров Об учреждении горнопромышленных съездов в Южной России // Собрание узаконений и распоряжений правительства, издаваемое при правительствующем Сенате. – 1874. – № 60. – С. 921.
7. Оржеховский И. В. Из истории внутренней политики самодержавия в 60–70-х годах ХІХ века / И. В. Оржеховский. – Горький: [Б. и.], 1974. – 168 с.
8. Шандра І. О. З'їзди гірничопромисловців Півдня Росії: створення та діяльність (1874–1918 рр.): монографія / І. О. Шандра. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – 300 с.
9. Воронцова Е. А. Документальные материалы представительных организаций российской буржуазии – съездов предпринимателей: автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.09 «Источниковедение» / Е. А. Воронцова. – М., 1988. – 18 с.
10. Гушка А. О. Представительные организации торгово-промышленного класса в России / А. О. Гушка // Записки Императорского русского технического общества. – 1912. – № 2. – С. 41–61.
11. Девиер А. А. Свод постановлений о горнопромышленности / А. А. Девиер, В. Р. Бредов. – Т. 1. – СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1904. – 442 с.
12. Устав сельского хозяйства // Свод законов Российской империи. – Т. ХІІ. – Ч. ІІ. – СПб.: Государственная типография, 1903. – 291 с.
13. Свод законов Российской империи. Издание неофициальное: в 5 кн. – Кн. 2. – СПб.: Рус. книж. товарищество «Деятель», [Б. г.]. – 380 с.
14. Гарви Н. Капитал против труда / Н. Гарви. – Харьков: Тип. «Ренессанс», 1919. – 111 с.
15. Ильинский К. Частные общества. Сборник законов, распоряжений правительства и решений Правительствующего сената / К. Ильинский. – Рига: Главный склад издания у А. Вальтер, Я. Рапа и Ко, [Б. г.]. – 651 с.
16. Лурье Е. С.

Предпринимательские союзы по русскому праву / Е. С. Лурье. – СПб.: Изд. Юрид. книж. склада «ПРАВО», 1914. – 48 с. 17. Роговин Л. М. Законы об обществах, союзах и собраниях / Л. М. Роговин. – СПб.: «Законоведение», 1912. – 104 с. 18. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 575, оп.1, спр. 53, 330 арк. 19. Держархів Одеської області, ф. 2, оп. 7, спр. 185, 11 арк. 20. ЦДІАК України, ф. 442, оп. 636, спр. 647, ч. V. – 1284 арк. 21. Пособник для лиц учреждающих общества или союзы / сост. С. Щеголев. – К.: Типо-литография губернского правления, 1909. – 22 с. 22. Государственный архив Ростовской области, ф. 167, оп.1, д. 27, 158 л. 23. Менджул М. В. Розвиток громадських організацій в Україні: історико-правовий аналіз / М. В. Менджул // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 4. – С. 125–130.

Ирина Шандра

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ УКРАИНСКИХ ГУБЕРНИЙ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

В статье проанализировано правовое регулирование представительных организаций предпринимателей пореформенного периода (съезды горнопромышленников Юга России, г. Харьков; Всероссийское общество сахарозаводчиков, г. Киев; съезды представителей промышленности и торговли Юга России, г. Одесса), дано характеристику изменений законодательства относительно союзов и обществ. Особое внимание уделено анализу «Временных правил об обществах и союзах» от 4 марта 1906 г., их значению в формировании коалиционного права в Российской империи. На основе архивных и опубликованных источников показано юридическую неопределенность положения общественных представительных организаций предпринимателей.

Ключевые слова: общество, буржуазия, коалиционное право, представительная организация, съезды предпринимателей.

Iryna Shandra

LEGAL REGULATION OF REPRESENTATIVE ORGANISATIONS OF THE MIDDLE CLASS OF THE UKRAINIAN PROVINCES (SECOND HALF OF 19 – BEGINNING OF 20)

Legal regulation of representative organisations of the middle class is represented in this article (Congress of Miners of Southern Russia, Kharkov; Russian Society of Sugar, Kiev; Congress of representatives of industry and trade of the South Russia, Odessa), characterised changes in regulations according to unions and communities. Special attention was dedicated to the analyse of «Temporary rules for unions and communities» from the 4th of March 1906, their meanin in forming of coalition law in Russian Imperia. On the basis of archive and published sources loyal uncertainty loc of reprasantative organisation of trade people.

Key words: society, middle class, coalition law, reprasantative organisation, conventions of trade people.

УДК 94(477)

Микола Москалюк

ЛЕГКА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Стаття присвячена ключовим проблемам дослідження особливостей легкої промисловості українських губерній Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: легка промисловість, губернія, Російська імперія, торгівля, промисловий розвиток.

На сучасному етапі розвитку історії принципового значення набувають дослідження соціально-економічних процесів, в основі яких лежать особливості становлення та розвитку обробних галузей промисловості, які зазнали принципових трансформацій внаслідок відміни кріпосного права у 1861 р. Серед складного комплексу питань, що стосуються досліджуваного періоду історії України, яка на той період входила до складу Російської імперії, важливе місце відводиться аспектам, пов'язаним із легкою промисловістю.

Мета статті полягає у з'ясуванні ключових проблем розвитку легкої промисловості в українських губерніях. Виходячи із мети, поставлено завдання дослідити механізм формування і функціонування легкої промисловості в досліджуваній період.